

I 2020 ble det vedtatt de nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken: *1) alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø; 2) kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging, og 3) et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk*¹. Kommunene har en nøkkelrolle i å skape engasjement (mål 1) ved å styrke medvirkning og samhandling; og i å legge til rette for at kulturmiljøer tas i bruk (mål 2) og tas vare på (mål 3) gjennom arealplanlegging, byggesaksbehandling og finansielle virkemidler som for eksempel tilskuddsordninger og fritak for eiendomsskatt¹. Regjeringen stiller også tydelige krav til kommunene om ivaretagelse og bruk av kulturmiljøer som ressurs i bærekraftig samfunnsplanlegging og verdiskaping².

Dette var bakgrunnen for forskningsprosjektet RUVIVAL¹, som skal levere kunnskap og verktøy for å engasjere sivilsamfunnet, forbedre samarbeidsprosesser, evaluere sosioøkonomiske konsekvenser av gjenbruk av kulturarven, samt synliggjøre implikasjonene for bærekraftig utvikling. RUVIVAL er et samarbeidsprosjekt mellom forskningsorganisasjoner og aktører som er involvert i forvaltningen av kulturminner. Sistnevnte omfatter offentlige etater og sivile organisasjoner.

RUVIVAL-prosjektet bygger på kunnskap med utgangspunkt i tre kulturmiljøer. Et av disse er Lapphella² som er en av bryggene i Hemnesberget som ligger i Hemnes kommune og i Okstindan Natur- og Kulturpark. Hemnesberget var en gang et av de største handelsstedene og båtbyggerområdene i Nord-Norge. Vannkanten her består av typiske brygger og naust, som i dag er delvis fylt med ny kulturell aktivitet og som lokalsamfunnet ønsker å gjenbruke i enda større grad. Ønskene er å både bevare båtbyggertradisjoner, formidle stedets kulturhistorie og skape spennende og engasjerende arenaer og attraksjoner for både fastboende og besøkende. At gjenbruk av dette kulturmiljøet allerede var kommet godt i gang allerede ved oppstarten av RUVIVAL, var et viktig kriterium for å velge Lapphella/ Hemnesberget som studieområde i prosjektet.

Hemnesberget har en interessant historie, og stedet er som nevnt rikt på overleverte kulturmiljøer fra tidligere generasjoners arbeid og virksomheter. Gjennom arbeidet med RUVIVAL har vi fått et klart bilde av at dette har skapt en sterk lokal identitet, som også har utløst et omfattende engasjement for både å ta vare på og gjenbruke kulturmiljøene. Vi har erfart at frivillige i lokalsamfunnet har nedlagt utallige dugnadstimer for å realisere ulike gjenbruks- og fornyelsesprosjekter, og at både offentlig forvaltning og private virksomheter i stor grad har bidratt med ressurser og kompetanse. Gitt de ovenfor nevnte formålene for RUVIVAL, fremstår derfor Lapphella/ Hemnesberget som en svært aktuell case å formidle lærdommer fra i dette forskningsprosjektet.

Forskning på kulturmiljøfeltet tyder på at det å fremme 'vern gjennom bruk' er fornuftig, ettersom gjenbruk av kulturmiljøer kan bidra til å tilfredsstille samfunnsbehov³, skape positive effekter for velferd⁴ og ha positive virkninger på dimensjoner som er viktige for bærekraft – fra både økonomisk, sosialt, kulturelt og miljømessig perspektiv⁵. Gjenbruk av kulturmiljøer kan brukes aktivt i stedsutvikling for å øke bolyst og trivsel og styrke stedets attraktivitet som bo- og/eller besøkssted^{3,4}. Ved å bruke kulturmiljøer kan man skape sosiale og inkluderende møteplasser, utvide tjeneste-, rekreasjons- og kulturtilbud, fremme engasjement, bygge opp lokal identitet og fellesskapsfølelse, øke interessen for kulturhistoriske

¹ Mer informasjon om prosjektet finner du her: <https://www.toi.no/ruvival/>

² Her finner du mer informasjon om Lapphella/ Hemnesberget: <https://www.toi.no/ruvival/lapphella-hemnesberget/>

verdier og tradisjoner, og bidra til å skape ringvirkninger i form av inntekter og sysselsetning. Miljømessig kan gjenbruk av kulturmiljøer bidra til å bruke ressurser mer effektivt og redusere avfall og utslipp⁵.

Disse effektene er basert på gjennomgang av litteratur⁵ og case studier^{3,4}, og mange studier som kartlegger kulturmiljøers verdi, er kvalitative. Men det finnes også eksempler der kvantitative analyser er brukt. I Norge har slike analyser i Sandefjord, Oslo og Fredrikstad (Gamlebyen) vist at verneverdier har en positiv innvirkning på eiendomsprisene⁶. Og en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av befolkningen i Skandinavia viste at kulturminner og kulturmiljøer har gjort det attraktivt å bosette seg for 46, 25 og 33 prosent av respondentene i henholdsvis Danmark, Norge og Sverige⁴.

Gjenbruksprosjekter er unike, men vi ser at noen faktorer går igjen i vellykkede gjenbruksprosesser. Blant disse finner vi frivillig engasjement, samarbeid, tilgang til finansielle og menneskelig ressurser, politiske prioritering og formidling om kulturmiljøets verdier⁷. Frivilliges og ildsjelers arbeidsinnsats bidrar til både bruk og vern av kulturmiljøene – både ved å tilby aktiviteter og etablere virksomheter der driften kan bli profesjonalisert etter hvert og ved å ta ansvar for vedlikehold og administrative oppgaver^{3,4}. Samtidig ser vi at frivilliges kapasitet ofte er sprengt, og at man sliter med å rekruttere nye medlemmer – noe som kan gjøre gjenbruksprosjekter sårbare. Finansielle og menneskelig ressurser bidrar til å skape kontinuitet i tilbud og formidlingsarbeid^{3,4}, men slike ressurser er ofte knappe. I tillegg er kulturmiljøpolitiske mål ikke tilstrekkelig fulgt opp i veiledningsmateriale⁸.

Oppsummerende kan vi si at forskning viser at det er gode grunner til å satse på bruk av kulturminner og kulturmiljøer. Frivilliges arbeidsinnsats og ildsjeler spiller en nøkkelrolle som fortjener annerkjennelse, og som man bør bygge videre på – ikke minst fordi disse bidragene også fremmer tilhørighet og skaper arenaer der mennesker treffes. Men dette engasjement bør ikke tas for gitt, slik det fremgår i de nåværende kulturmiljøpolitiske målene. Tildeling av ressurser er også avgjørende for å støtte og bygge på det frivillige engasjementet som allerede finnes og sikre at gjenbruksprosjekter lykkes og dermed bidrar til at kulturmiljøer vernes og brukes aktivt i å skape en bærekraftig steds- og samfunnsutvikling.

Referanser

- ¹ Klima- og miljødepartementet. (2020). Meld. St. 16 (2019 – 2020) Melding til Stortinget Nye mål i kulturmiljøpolitikken Engasjement, bærekraft og mangfold.
- ² Kommunal- og distriktsdepartementet. (2023). Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027. Vedtatt ved kongelig resolusjon 20. juni 2023
- ³ Krohn, C. W., Landa-Mata, I., Haukeland, J. V. og Farstad, E. (2022). RELOAD. Rurale kulturmiljøer og landskap – vitalisering gjennom bruk. TØI rapport 1910/2022. Oslo: Transportøkonomisk institutt
- ⁴ Krohn, C. W., Landa-Mata, I., Lindsjö, C., Starup Andersen, A. S., Uteng, T. P., Langset Flotve, B. (2023). SKUL – Sosial bæredyktighet i og ved kulturmiljøer, TemaNord 2023:511
- ⁵ Landa-Mata, I. og Krohn, C. W. (2022). Incorporating sustainability in cultural heritage reuse processes – Literature review. Working Document 51935-2022. 5057 - RUVIVAL (5057), WP4 – task 4.1 (Literature review). Oslo: Transportøkonomisk institutt
- ⁶ Krohn, C. W., Dybedal, P., Gundersen, F., Farstad, E., Eikrem, K., Servoll, E. K. og Randen, G. (2022). Hva er kulturminner egentlig verdt? - et forprosjekt. TØI rapport 1902/2022. Oslo: Transportøkonomisk institutt
- ⁷ Landa-Mata, I. og Krohn, C. W. (2022). Incorporating sustainability in cultural heritage reuse processes – Interviews. Working Document 51936-2022. 5057 - RUVIVAL (5057), WP4 – task 4.1 (Interviews). Oslo: Transportøkonomisk institutt
- ⁸ Landa-Mata, I., Krohn, C. W. og Haukeland, J. V. (2023). Cultural Heritage Reuse for Sustainable Development – Opportunities and Challenges. KART OG PLAN – Årgang 116, bind 83, nr. 3-2023, s. 167–192, <https://doi.org/10.18261/kp.116.3> © 2023 H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) AS ved Universitetsforlaget 2023